

ÜNNEPI TANULMÁNYOK
MÁTHÉ GÁBOR OKTATÓI
PÁLYAFUTÁSÁNAK
50. JUBILEUMÁRA

Studia sollemnia scientiarum politico-cameralium

Szerkesztette: Kis Norbert, Peres Zsuzsanna

A borítókép Vadász Miklós 1906 előtt készített plakátja (PKG.1914e/360 jelzet).
Felhasználását az Országos Széchényi Könyvtár, Plakát- és Kisnyomtatványtára engedélyezte.

DIALÓG CAMPUS KIADÓ ❖ BUDAPEST

2017

P. Szabó Béla

Custodes Legum

HÁROM MAGYARORSZÁGRÓL ELSZÁRMAZOTT JOGÁSZ A NÉMET VÁROSOK VEZETÉSÉBEN A 17–18. SZÁZADBAN

BEVEZETÉS

Aki a korai magyarországi városok története felé archontológiai érdeklődéssel fordul, számos alkalommal megállapíthatja, hogy német ajkú városainkban jelentős szerepet vittek olyan hivatalnokok és városvezetők, akik a Német-Római Szent Birodalom valamelyik tartományából származtak. Kevésbé ismert, hogy (természetesen jóval kisebb arányban) a magyarországi városokból is kikerültek néha olyan értelmiségiek, akik a Lajtán túl vagy a birodalomban futottak be jelentős hivatalnoki pályát.

Az alábbiakban – tulajdonképpen folytatva a Máthé professzor úr tiszteletére korábban írt, bécsi vonatkozású tanulmányban megkezdetteket – három olyan Magyarországról elszármazott jogász életpályáját kísérem meg a sporadikus nyomok alapján felvázolni, akik a Magyar Királyságból indulva, külföldi egyetemeken pallérozódva, tudásukat Németföldön kamatoztatták. Sorsukban sok hasonlóság és eltérés is megfigyelhető. Fontos közös jegy, hogy német anyanyelvük ellenére egész életükben Hungarusnak tartották magukat, megőrizték szülőföldjük emlékét. Közös bennük, hogy olyan tudást szereztek peregrinációjuk során, amely alkalmas volt magas tisztségek betöltésére jelentős közösségekben. S persze az is közös, hogy személyükben szülővárosuk egy-egy magasán kvalifikált hivatalnokot vesztett azáltal, hogy egyéni sorsuk német városokba sodorta őket. Tanulságos az is, hogy a kérdéses városok idegenként befogadták, támogatták e férfiakat, és tudásuk, emberi tartásuk alapján megítélve őket, vezető pozíciókat bízott rájuk.

A WITTENBERGI VÁROSBÍRÓ A FELVIDÉKRŐL

Első szereplőnk életéről viszonylag keveset tudunk, pedig talán ő futotta be a legfényesebb hivatalnoki pályát a lutheránus székvárosban, Wittenbergben.

Matthias Christophori Korompáról, a Gömör–Szepesi-Érchegység határán fekvő, ősi bányásztelepülésről származott. Hasonnevű apja lutheránus lelkész volt a városnak. Születési ideje nem ismert, valamikor az 1630-as évek közepén születhetett. Korábban azt feltételezték, hogy alsó- és középiszkoláit szülővárosában végezte, s innen indult peregrinációra.¹ Azonban bizonyosnak tekinthetjük, hogy mielőtt egyetemre ment volna, hat éven át a boroszlói Gymnasium Magdalenaumban tanult, mégpedig a boroszlói tanács támogatásával. Ő maga tudósít róla (később említendő jogi disputatiója ajánlásában), hogy itt egy kettős teológiai disputatiót („*geminam Disputationem Theologicam*”) is a tanácsnak ajánlott.² Valószínűleg innen indult egyetemi tanulmányaira, s először az 1654. év nyári szemeszterében Lipcsében iratkozott be,³ azonban itteni tanulmányairól nincsenek információink. Egy évvel később, július 8-án Wittenbergben immatrikulált, valószínűleg teológusként.⁴ Gyorsan betagozódhatott az egyetemi életbe, mert 1655-ben már egy nyelvészeti munkát ajánlottak neki.⁵ Tanulmányait olyannyira komolyan vette, hogy még azon év decemberében az azévi rector, a nagynevű ortodox lutheri teológus, Abraham Calovius⁶ elnökletével disputációt vett részt, melynek során a professzor által papírra vetett lutheránus álláspontot védte Johannes Bergius, a kálvini tanok felé hajló brandenburgi teológus⁷ irénikus (a két protestáns vallás közeledését szorgalmazó) álláspontjával szemben, amely ez utóbbi műveiben megjelent. Christophori egy három részből álló vitatkozás-sorozatból a középső respondense volt.⁸

Ezen emlékezetes tudáspróba után egy évvel, 1656. december 18-án egy újabb nyilvános vita opponenseként szerepelt a szépreményű korponai teológushallgató. Egy több mint 40 nyomtatott oldalra és csaknem 60 téziszre terjedő iratban

¹ SZINNYEI József (1893): *Magyar írók élete és munkái II.* Budapest, Hornyánszky Viktor. 34.

² Az írásműnek nincs ismert példánya.

³ SZÖGI László (2011): *Magyarországi diákok németországi egyetemeken és akadémiákon 1526–1700.* Budapest, ELTE Levéltára, nr. 1845. Wittenbergi beiratkozásáról nem tud.

⁴ BARTHOLOMEIDES, Ioannis Ladislai (1817): *Memoriae Vngarorum qui in Alma condam Universitate Vitebergensi a tribus proxime concludendis seculis.* Pest, Trattner. 149.; ASZTALOS Miklós (1931): A Wittenbergi Egyetem magyarországi hallgatóinak névsora 1601–1812. In MÁLYUSZ Elemér (szerk.): *Magyar protestáns egyháztörténeti adattár.* Budapest, Magyar Protestáns Irodalmi Társaság. 127.

⁵ VD17 32:646952F. (VD17: *das Verzeichniss der im deutschen Sprachraum erschienene Drucke des 17. Jahrhunderts.* Forrás: www.vd17.de (a letöltés ideje: 2017. 04. 20.).

⁶ GASS, Wilhelm (1876): Calov, Abraham. In Historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften (Hrsg.): *Allgemeine Deutsche Biographie* 3. Leipzig, Duncker & Humblot. 712–715.; SCHÜSSLER, Hermann (1957): Calov, Abraham. In Historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften (Hrsg.): *Neue Deutsche Biographie* 3. Berlin, Duncker & Humblot. 99–100.

⁷ SCHWARZE, Rudolf (1875): Bergius, Johann. In Historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften (Hrsg.): *Allgemeine Deutsche Biographie* 2. Leipzig, Duncker & Humblot. 385.

⁸ VD17 39:132231R.

a katolikus vallás néhány tanítását támadta Johannes Scharff teológusprofesszor⁹ elnöklete mellett. A vitáit bizonyos információt ad tanulmányai tekintetében is, hiszen az irat ajánlása Bártfa város tanácsának szól. A város vezetőit támogatóinak és mecénásainak nevezi Christophori, és a disputatiót teológiai tanulmányai bizonyítékként ajánlja figyelmükbe.¹⁰ A kor szokásainak megfelelően a respondens néhány neves professzor, valamint egy magyar diák is köszöntötte.¹¹

Sikerekkel kísért teológiai tanulmányait azonban Christophori minden bizonyosságunk szerint nem fejezte be, lelkési ordinációjának nincs nyoma. Annál inkább annak, hogy 1657. november 10-én nőül vette Franz Katlen wittenbergi tanácsos lányát, vagyis „kinnszakadását” családi okok idézték elő. 1559-ben még „*theol. studiosus*”-ként vállalt keresztapaságot. 1661-ben kislánya halála kapcsán Christophori azonban már mint „Not. Publ. Caesar.” jelent meg a kapcsolódó nyomtatványokban.¹² Vagyis a lelkési pálya helyett a világi értelmiségi útját választotta, esküdt császári közjegyző (*notarius publicus caesareus*) lett Wittenbergben. Nem tudjuk, mi állott pályaváltása mögött, s azt sem, hogy 1659 után vajon hallgatott-e jogot is Wittenbergben. Az általános szabályoknak megfelelően a területileg illetékes palotagróf rendelkezett azzal a joggal, hogy ilyen közjegyzőket a megfelelő vizsgák letétele után egy diplomával és pecséttel lásson el, ami alapján kifejhették közhitelű tevékenységüket.¹³ Christophori tehát viszonylag hirtelen vált gyakorló jogásszá, és a városi hivatalnoki pályán – ahhoz képest, hogy idegen volt – meglehetősen gyorsan lépdelt előre. Nem tudjuk, mikor szerzett polgárjogot Wittenbergben, de ez valószínűleg házasságkötése után hamarosan megtörténhetett. Ezt szükségszerűnek kell tekintenünk, hiszen forrásaink szerint 1663-ban már tanácsúr lett új hazájában.¹⁴

Az elkövetkező három évtizedben igen fontos pozíciókat töltött be Luther városának vezetésében, melyekről (érdekes módon) elsősorban a neve alatt megjelent költemények kapcsán vannak információink. Christophori ugyanis szenvedélyes költő volt, a korban neves költői társulás, a „Teutschgesinnte Genossenschaft”

⁹ WAGENMANN, Julius August (1890): Scharff, Johann. In Historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften (Hrsg.): *Allgemeine Deutsche Biographie* 30. Leipzig, Duncker & Humblot. 587–588.; KATHE, Heinz (2002): *Die Wittenberger Philosophische Fakultät 1502–1817.* Köln–Weimar–Wien, Böhlau. 214.

¹⁰ VD17 23:656801P.

¹¹ Christophori még 1686-ban, Calovius professzor halála alkalmából trott verse lábjegyzeteiben is tisztelettel emlékezik tanárára. VD17 14:621741C.

¹² Vö. ASZTALOS (1931): *i. m.* 127.

¹³ LÜCK, Heiner (2012): Zur Geschichte des Notariats in Sachsen. In SCHMOECKEL, Mathias – SCHUBERT, Werner (Hrsg.): *Handbuch zur Geschichte des Notariats seit der Reichsnotariatsordnung von 1512.* Baden-Baden, Nomos. 569–588., 573–575.

¹⁴ KETTNER, Paul Gottlieb (1734): *Historische Nachricht Von dem Raths-Collegio Der Chur-Stadt Wittenberg.* Wolfenbüttel, Johann Christoph Meißner. 95.

tagja, aki különböző alkalmi költeményekkel vétette magát észre a korabeli város elit más tagjaival egyetemben.

A versek szerzőjeként megjelölt hivatali titulusai igazíthatnak el bennünket a hivatali pályájának ívével kapcsolatban is. Tanácsosi minőségét élete végéig megtartotta, és magyarországi származását élete végéig büszkén hangsúlyozta. Így egy 1672-ben kinyomtatott, német nyelvű esküvői költeményt ezzel a megjelöléssel jegyzett: „*Aus Ober Ungern, anjetzo des Raths in der Chur Stadt Wittenberg Verwandter*.”¹⁵ 1675-ben az egyetem több karához tartozó professzorok és városi notabilitások sorában latin és német nyelvű halottbúcsúztató verset írt egy gyűjteménybe, mint „*Stadt-Richter*”.¹⁶ Ekkor tehát a legfontosabb jogi tisztséget töltötte be, a város bírása (korabeli latin elnevezéssel *praetor*) volt. 1677-ben egy német nyelvű verse címlapján¹⁷ így titulálja magát: „*von Crombach aus Ober-Ungarn, Not. Publ. Caes., und der Chur-Stadt Wittenberg anietzo Raths-Cämmerer*”, akkor tehát (és még máskor is) a tanács kamarásának tisztét viselte.

1678-ban egy külön füzetben kiadott versben búcsúztatta az egyik wittenbergi diaconust, s önmagát „senator Wittenbergensis, ac Redituum Ecclesiasticorum Inspector et Scholarcha”-ként jelölte meg,¹⁸ vagyis ekkoriban az egyházi pénztár elöljárója (Gottskasten-Vorsteher) és az iskolák felügyelője volt.

1681-ben „*Regierender Stadt-Richter*”-ként írt szintén halottbúcsúztató verset, vagyis újra városbíró lett.¹⁹ Ugyanígy titulálta magát, midőn ugyanebben az évben – szintén az egyetemi és városi elit sorában – köszöntötte unokatestvérét, a szepességi származású Christoph Klescht²⁰ házasságkötése alkalmából.²¹ S ugyanezt a hivatalt töltötte 1687-ben, midőn esküvői költeménye jelent meg, s a címlapon „*Hungarus, praetor Wittenbergensis*”-ként jelenítette meg magát.²²

Említett évben Wittenberg képviseletében részt vett a Drezdában összehívott tartománygyűlésen, ahol a postaügyekkel foglalkozó küldöttség tagja volt.²³

¹⁵ SZABÓ Károly – HELLEBRANT Árpád (szerk.) (1898): *Régi Magyar Könyvtár III/2*. Budapest, MTA. Nr. 2601.

¹⁶ VD17 1:675404S.

¹⁷ VD17 23:320389G.

¹⁸ VD17 3:699424D.

¹⁹ VD17 3:699606S.

²⁰ SZINNYEI (1899): i. m. 540–543.

²¹ VD17 3:690565D.

²² VD17 3:699229F.

²³ VON BEUST, Joachim Ernst (1748): *Des Versuchs einer Erklärung Des Post-Regals und was deme anhängig, überhaupt un ins besondere in Ansehung Des Heil. Röm. Reichs Teutscher Nation*. II. Jena, Cröter. 879–880.

Azt is tudjuk még róla, hogy sokáig a tanács kamarásának tisztét is ellátta („*Rathskammerer*”), illetve hosszú éveken keresztül volt a polgárőrség parancsnoka („*Oberhauptmann, Rathswegen über die Stadt-Bürgerschaft*”).²⁴

Tisztes hivatalnokai karrier jogi tanulmányok, illetve végzettség nélkül – alapíthatnánk meg, ha Christophori pályafutásában nem lenne egy különös esemény, amely egészen érdekes megvilágításba helyezi az ő jogtudományhoz fűződő kapcsolatát.

Történt ugyanis, hogy Matthias Christophori, a negyvenes évei felé közelítő, tekintélyes wittenbergi városvezető egy jogi vitatkozás erejéig visszaült az „iskolapadba”. Egy 1673-ban kinyomtatott tézisfüzet ugyanis arról tudósít, hogy Christophori egy eljárásjogi vitatkozáson vett részt respondensként Joachim Nerger helyi jogászprofesszor²⁵ elnökletével.²⁶ A munka (már említett) ajánlásában, melyet Boroszló tanácsának címzett, jogi tanulmányai első zsengéjének nevezi a munkát („*Legalis mei Studii Primitias*”), s azt is megemlíti, hogy éppen ekkor választotta őt a szász választófejedelem Boroszló szenátorai közé.²⁷ A munka címlapján Christophori életkora miatt támogatói és polgártársai jóindulatát kéri, ugyanakkor szerzőként jelöli meg magát. Saját munkát feltételez az is, hogy az előszóban leírja, hogy a praesestől kapott témát ő dolgozta ki. A füzet végén az üdvözlversekből is az olvasható ki, hogy Christophori maga dolgozta ki téziseit. Magyarországi üdvözlői is autornak titulálták.

A munkácska maga egy érdekes bizonyítási lehetőséggel foglalkozik, melyet kánonjogi alapokon „kodifikáltak” 1622-ben a szász eljárásjogi szabályokba, vagyis az I. Johann Georg választófejedelem által kibocsátott *Sächsische Proceß- und Gerichtsordnung*-ba. Ennek 27. szakaszában – mint ahogy a füzet címlapja is utal rá – befogadásra került az „*examen testium ad perpetuam rei memoriam*”, vagyis az örök emlékezetre szóló tanúbizonyítás lehetősége, mikor is nincs másról szó, minthogy a bizonyítékokat – bizonyos szükséghelyzetekben, mint amilyen

²⁴ KETTNER (1734): i. m. 95.

²⁵ FRIEDENSBURG, Walter (1917): *Geschichte der Universität Wittenberg*. Halle [Saale], Max Niemeyer Verlag. 452.; ZEDLER, Johann Heinrich (1740): *Grosses vollständiges Universal-Lexicon Aller Wissenschaften und Künste* 23. 1774–1775. Halle–Leipzig, Verlegt von Johann Heinrich Zedler.

²⁶ „*Cum Benevolo Magnifici & Nobilissimi Ictorum Ordinis permissu, Exercitium Iuridicum, De Testimonio ad Perpetuam rei memoriam in causis Civilibus, ex Novae Electoralis Saxonicae Ordinationis Iudicariae Tit. XXVII. Sub Praesidio [...] Dn. Joachimi Negeri, J. U. D. & Professor Pandectar. Publ. Curiae Elect. Scabinatus & Facult. Juridivca, quae hic loci sunt, nec non Iudicii Ducalis quod in inferioris Lusatae Marchionatu est, Assessoris Gravissimi. Dn. Compatris, Patroni, & Studiorum Promotoris omni observantia aetatem prosequendi, Publice discutiendum proponit Autor Matthias Christophori, HUNGARUS, Senator Wittebergensis n Auditorio Juris Consultorum ad diem 23. Octobr., Witteberga, Typis Hakianis, 1673.* VD17 12:142925F.

²⁷ „*nunc, cum in numerum hujus Senatus Oppidiani a Serenissimo Electore Saxonico optatus essem.*” Hogy ez hogyan történhetett meg Wittenberg egyik tanácsosával, az egyelőre homályban marad.

a tanú súlyos betegsége vagy idős kora és más körülmények – már az esetleges későbbi per megkezdése előtt rögzítik a hatóság előtt. Christophori e lehetőség magánjogi ügyekre vonatkozó jelentőségét vizsgálja hat fejezetben, 17 tétiszben, 32 oldalon. Előbb a római jogban ismeretlen intézmény fogalmát boncolgatja, majd részletes elemzéssel – a szász perrend megkülönböztetését követve – különbséget tesz a felperes és az alperes lehetőségei között a sajátos bizonyítási forma alkalmazhatósága tekintetében. Majd azokról a szervekről értekezik, akik jogosultak az ilyen bizonyítékok rögzítésére. A kor szokásainak megfelelően, ahol lehet, visszautal természetesen a jusztiniánuszi forrásokra és a későközépkori szerzőkre is, de elsősorban a német kameralistákra és az *usus modernus* szerzőire hivatkozik. Ugyanakkor a legfrissebb irodalom (Carpzov, Pufendorf) is Christophori keze ügyében lehetett – láthatólag élvezettel végzett – kutatómunkája során.

Hogy mi volt a célja Christophorinak azzal, hogy szenátorként tudományos munkára adja a fejét, és professor barátai és jogász kollégái előtt számot adjon illetően képességeiről és felkészültségéről, nem tudjuk. Bizony meglehetősen ritka lehetett, hogy egy tekintélyes tanácsúr gyakorló vitaközönségen vegyen részt egy jogi karon. A tény mutatja azonban, hogy a kor gyakorló jogászai – különösen egy egyetemi városban – nem álltak távol a jogtudomány világtól, még akkor sem, ha hiányos volt jogi előképzettségük, vagy nem rendelkeztek fokozattal.

Az, hogy Christophori nagyon büszke lehetett disputációjára, az mutatja, hogy ötvenes évei derekán, 1689-ben mindkét sajátjának tekintett vitaközönségét, az 1656-os teológiáit és az „öregdiákként” megvédett jogit is (már ajánlás nélkül) újra kiadatta, mint utólag kiderült, halála előtt röviddel.²⁸

A Wittenbergben tisztességes jogász életpályát befutó Christophorinak két fiúgyermekét név szerint ismerjük. Ugyan születésének pontos dátuma nem derült ki, de így is megállapítható, hogy viszonylag fiatalon, 1690. február 13-án hunyt el. Temetése alkalmából, amely 18-án volt, polgártársai költeményekkel búcsúztatták városuk „*custos legis*”-ét.²⁹

AZ ARNSTADTI VÁROSI JEGYZŐ SOPRONBÓL

Második külkalandozó jogászunkat személyes és külső körülmények egyaránt ösztönözték arra, hogy egyetemi tanulmányai után ne térjen vissza szülőföldjére.

²⁸ SZABÓ Károly – HELLEBRANT Árpád (szerk.) (1898): *i. m.* nr. 3581 és 3582.

²⁹ VD17 3:698461C.; SZABÓ Károly – HELLEBRANT Árpád (szerk.) (1898): *i. m.* nr. 3660.

Georg Christoph Melchioris de Zuanna 1656. szeptember 23-án született,³⁰ a soproni városi ügyvéd, Marcus Melchioris de Zuanna és Anna Elizabeth Petz gyermekeként. Apai nagyapja, Johannes Maria Melchior Sopron városbírája volt,³¹ apja pedig ügyvédként működött. Keresztapjai Georg Grad akkori városbíró és Christoph Sobitsch evangélikus lelkész lettek. Alig volt egyéves, midőn szülei a pestis elől átmenetileg vidékre menekültek. 1663-ban a török betörések miatt szakadt félbe korai neveltetése. Szüleit 1667-ben alig fél éves különbséggel vesztette el. Nevelését egyik nagyanyja vállalta magára, és mesterségre akarta taníttatni. Ennek ellenére Georg Christoph kijárta a soproni gimnázium valamennyi alsó osztályát, és már a studia humaniora került volna sorra, midőn 1674-ben a protestánsok elleni intézkedések Sopron városát is elérték, s emiatt tanulmányait ott nem tudta folytatni, külföldi iskolákra pedig anyagiak híján és nagyanyja más irányú elképzelései miatt nem gondolhatott. Gyámja, a neves jogász, Johannes Serpilius és rokona, az akkori (szintén üldözött) evangélikus lelkész, Matthias Lang azáltal segítették, hogy Boroszlóba, illetve Regensburgba adtak neki ajánlólevelet, azzal a vállalással, hogy lehetőség szerint támogatják majd tanulmányában. Mindkét városban akadtak jótét lelkek, akik befogadták volna. A Boroszlóban felkínált lehetőséggel nem élt, s végül Regensburgba került, ahol Gottlieb Balduin, az ottani evangélikus lelkész³² – akinek nem volt saját gyermeke – vállalta, hogy magához veszi és gondoskodik róla. 1674 májusában kevés pénzzel ellátva indult útnak Regensburgba, ahol Balduin családja szinte azonnal rokonként fogadta be és támogatta. Tanulmányait az ottani Gymnasium Poeticumban folytatta, melynek – más bajorországi városi iskolákhoz hasonlóan – fő célja az egyetemi tanulmányokra való előkészítés volt, s ahol korábban egy ideig Balduin maga is tanított. Fiatalabb gyerekek korrepetálása mellett végezte és fejezte be humanista tanulmányait, s elhatározta, hogy egyetemre megy. Ebben nehéz anyagi helyzetbe került nagyanyja évi járadékkal, valamint – a város nehéz helyzete ellenére – a soproni evangélikus közösség ösztöndíjjal segítette. E támogatás tette lehetővé, hogy 1677 májusában Wittenbergbe iratkozzon be, s itt is, majd 1679-től Jénában jogi

³⁰ Apjára és soproni éveire vö. HÁZI Jenő (1982): *Soproni polgárcsaládok 1535–1848.* 2. kötet. Budapest, Akadémiai Kiadó. Nr. 12078. Életrajzára vö. *Des menschen ruhiges Leben hat bey des seel. verstorbenen S. T. Herrn Georg Christoph Melchioris de Zuanna, vornehmen Jcti, wie auch E.E. und wohlweisen Rathes zu Arnstadtig treu-verdient-gewesenen Syndici und Stadt-Schreibers Leichen-Begängnis in der Lieben Frauen-Kirche allhier A. C. 1715. den 6. Aug. aus dem verlangten Text Ebr. IV. 9.10. in einer Bedächtnis-Predigt függestellt und auff Begehren in Druck gegeben Dessen gewesener Beicht-Vater loh. Christoph. OLEARIUS, Arnstadt, Meurerischen Druckercy, (1715); VD18 90013433.; VD18: Das Verzeichniss Deutscher Drucke des 18. Jahrhundert. Forrás: <https://gso.gbv.de> (a letöltés ideje: 2017. 01. 23.).*

³¹ HÁZI (1982): *i. m.* nr. 12074.

³² BAUTZ, Friedrich Wilhelm – BAUTZ, Traugott (Hrsg.) (1990): *Biographisch-Bibliographisches Kirchenlexikon I.* Westfalen, Hamm, Sp. 353f.

tanulmányokat folytasson.³³ Nagyanyja 1678-ban készült végrendeletének fiók-végrendeletében 200 forintot hagyott tanulmányai támogatására.³⁴

Tanulmányairól viszonylag keveset tudunk, de az bizonyos, hogy Wittenbergben már 1677 augusztusában, illetve 1678 márciusában – önmagát joghallgatóként jelölve – többször is írt üdvözlőverseket.³⁵

Eredményes jogi tanulmányainak legközvetlenebb bizonyítéka az a genealógiai és államtörténeti dissertatio, melyet valószínűleg 1678 júniusában védett meg – a tanári pályája során a vitatkozások révén több magyarországi hallgatóval szoros munkakapcsolatban álló – Georg Caspar Kirchmaier³⁶ professzor elnöklése alatt.³⁷ Kirchmaier, a rendkívül széles érdeklődési körű retorikaprofesszor hosszú wittenbergi tanársága alatt filozófiai, történelmi, politika- és természettudományi magánelőadásokat, illetve disputatiókat is felvállalt, és írásaiban jogtudományi, teológiai, néprajzi témákat is feldolgozott. Így nem csodálkozhatunk rajta, hogy a joghallgató Zuanna egy filozófiai karon oktató tanár által elnökölt vitatkozásra vállalt főszerepet. A tanár és diák szoros kapcsolatát mutatja, hogy 1678-ban, tehát a dissertatio megvédésének feltételezett évében, Kirchmaier kilenc hallgatónak – köztük Zuannának és a szintén soproni Johannes Baptista Röscheliusnak – ajánlotta egyik jogtudományi művét.³⁸ A professzor ajánlása így szól: „*Auditoribus diligentissimis, Amicis per dilectis*”, és munkája célját így jelöli meg: „*ad privati juris harmoniam accedente, nucleum exhibeo*”.³⁹

A Zuanna által vitában védett dissertatio szövege minden bizonnyal Kirchmaier professzor munkája volt. Ennek legfőbb bizonyítéka, hogy ugyanez a szöveg – azonos nyomdatechnikai kivitelben, csak a címlapjában különbözve – 1680. október 27-i dátummal egy szintén magyarországi hallgató, a pozsonyi Georgius Daniel Rehlinus vitatkozásának alapját képezte.⁴⁰

³³ Wittenbergben 1677. május 5-én, Jénában 1679. április 14-én immatrikulált, mindkét esetben a választott szak megjelölése nélkül. Vö. SzÖGI (2011): i. m. nr. 4770 és 1179.

³⁴ HÁZI (1982): i. m. nr. 12078.

³⁵ VD17 3:678854K; VD17 7:710359T; VD17 12:145816Q; VD17 3:696881D.

³⁶ HESS, Wilhelm (1882): Kirchmayer, Georg Kaspar. In *Allgemeine Deutsche Biographie* 16. Leipzig, Duncker & Humblot. 16.

³⁷ *De Originibus Habsburgico-Austriacis, Et Hohenzollerano-Brandenburgicis. Disserent in Publico Praeses Georgius Caspar KIRCHMAIERUS Prof. Publ. & Respondens Georg. Christoph. Melchior DE ZUANNA, Nob. Sempron. Ad. d. [...] Iunii hor. Lq; solit.* Witteberga, Johannis Wilckii. VD17 3:009704Q.

³⁸ VD17 1:018313R.

³⁹ Uo.

⁴⁰ *De Originibus Habsburgico-Austriacis, Et Hohenzollerano-Brandenburgicis. Disserent in publico Praeses Georgius Caspar KIRCHMAIERUS, P. P. Et Respondens Georgius Daniel REHLINUS, Posoniensis Hungarus, Ad diem XXVII. Octobr. hor. Lq; solitis Wittebergae, A. MDCLXXX, Witteberga, Johannis Wilckii, 1680.* VD17 23:307954F.

A közel negyvenoldalas munkácska három fejezetre oszlik. Az elsőben a szerző a Habsburg és a Hohenzollern házak közötti leányági rokoni kapcsolattal indokolja, miért együtt tárgyalja a két uralkodóház eredettörténetét. Államjogi szempontból a palotagrófi tisztség története a legérdekesebb. A második fejezetben számos történetírói vélemény megvizsgálása és több leszármazási tábla felvázolása után azt felfogást fogadja el, hogy a Habsburgok az ókori itáliai familia Anicia leszármazottai. A harmadik fejezetben hasonló módszerrel a *domus Zolleranae* (a Hohenzollernek) germániai eredete mellett érvel, és a svábföldi, illetve noricumi Welfektől származtatja a családot.

Kortárs életrajzírója szerint Zuanna mind a nyilvános előadásokat, mind a magánfoglalkozásokat szorgalmasan látogatta Wittenbergben és Jénában is. Utóbbi városban azonban hamarosan súlyosan megbetegedett, hónapokon keresztül nyomta az ágyat, időközben nagyanyja is meghalt, és a pestis miatt Sopronból sem kaphatta meg a neki megítélt pénzt, így teljesen eszközök nélkül maradt. E helyzetében a jénai jogászprofesszor, Heinrich Balthasar Roth segítette ki azzal, hogy a viszonylag közelben fekvő tübingiai Arnstadtban vezető hivatal (*Cantzley-Director*) betöltő testvérének, a grófság első tanácsosának, Johann Adreas Rothnak a figyelmébe ajánlotta a fiatal sopronit. E városba költözve 1679 és 1683 között e hivatalnok szolgálatában állt, és jelentős jogi gyakorlatra tett szert, aminek következtében 1686-ban a város jegyzője lett, amely tisztelet 24 éven át töltötte be. A jegyzői hivatal ebben az időben az egyik legjobban fizetett városi hivatal volt. Arnstadtban a jegyző sokszor a bírósági jegyzőkönyvvezető és jogi tanácsadó szerepét is ellátta. Így volt ez Zuanna esetében is, aki 1700-ban jegyzői tisztelet megtartva a város syndicusa is lett, és hivatali feladatainak becsületes és szakszerű ellátása révén nagy tekintélyre tett szert.

1683 októberében nősült először. Regensburgi jötevőjének unokahúgát, Balthasar Balduin tudós püspök lányát, a nyolc évvel idősebb Philippa Rosinat vette el, akivel 22 évig, annak haláláig élt együtt. Másodszor 1706 júniusában házasodott, s ismét korábbi támogatói családi köréből választott feleséget. Az Arnstadtból elszármazott, korábbi jénai jogászprofesszor, Heinrich Balthasar Roth⁴¹ lányát, Regina Sabinát vezette oltárhoz. Gyermekei nem születtek, de házassági révén jelentős kapcsolatokra tett szert választott hazájában.

Zuanna egészsége egész életében gyenge lábakon állt, 1710-ben (valószínűleg szélütés következtében) végleg ágynak esett, mozgás- és beszédképtelenné vált. Második felesége öt éven át, 1715. augusztus 4-én bekövetkezett haláláig ápolta.

⁴¹ VON SCHULTE, Johann Friedrich (1889): Roth, Heinrich Balthasar. In Historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften (Hrsg.): *Allgemeine Deutsche Biographie* 29. Leipzig, Duncker & Humblot. 309–310.; GÜNTHER, Johann Jakob (1858): *Lebensskizzen der Professoren der Universität Jena seit 1558 bis 1858*. Jena, Friedrich Mauke. 63.

A kora viszonyaihoz képest szép kort megért jogász nem alapított dinasztiát új hazájában, ám a de Zuanna nemzetség tagjai továbbra is Sopron meghatározó polgárai maradtak. Sorsa azonban jól mutatja azt a segítőkészséget, amivel a birodalmi értelmiség nehézsorsú hittársaik felé fordult. Zuanna háláját oly módon róttá le ezért, hogy életét az őt befogadó város ügyének áldozta.

A REGENSBURGI BELSŐ TANÁCSOS POZSONYBÓL

Itt felvonultatott jogászaink közül a leglazább kapcsolata Magyarországhoz a Pozsonyban született Johann Christoph Thillnek volt. Már gyermekkorában elkerült szülővárosából, de „*Hungarus-tudatát*” egész pályafutása során megőrizte, s jelentős nevet szerzett magának jogászként.

Thill⁴² apja, Johannes Georgius 1685-ben a pozsonyi pénzverde felügyelője,⁴³ később a császári katonai kincstár praefectusa volt.⁴⁴ Nagypapja württembergi praetor provincialis volt, korábban pedig a dornstetteni szent bevételek quaestora, vagyis az apai ág a birodalmi hivatalnoki rétegből eredeztethető. Thill anyja Valentinus Schaenkerl bécsi kereskedő és külső tanácsos lánya volt.⁴⁵

Thill apja negyedik házasságából 1659. február 25-én született, és 1663-ig szülővárosában nevelkedett, mikor is a török háborúk veszélye miatt szülei lakhelyet változtattak, és második hazaként Regensburgban találtak menedéket. Apját 1668-ban elvesztette. A Duna-parti városban végezte iskoláit („*in Gymnasium Poeticum*”) Johannes Christophorus Widerius vezetésével,⁴⁶ majd az egyetemi tanulmányok előkészítésére három éven át foglalkozott a filozófia alapjaival Sebastianus Kirchmayer⁴⁷ kezei alatt, valamint az etika, politika, metafizika

és természettudományok, a logika és a szónoklattan alapelveivel. Miután anyját elvesztette, Regensburg városa vette gondjaiba, és miután ifjúvá érett – gondnokaival egyetértésben – az altdorfi egyetemre ajánlották be, az akkori rector, Johannes Antonius Geiger jogászprofesszor figyelmébe. 1681. október 15-én iratkozott be a Nürnberghez közeli egyetemre.⁴⁸ Mivel a jogi tanulmányokhoz még képzetlen volt, előbb egy évig a nyilvános filozófiai előadásokat látogatta: politikát Röttenbecktől,⁴⁹ etikát Hagendorntól⁵⁰ hallgatott. Ez utóbbi elnökle mellett respondensként vitatkozott is.⁵¹ Az egy év leteltével a jogtudományok komoly tanulmányozására adta magát, amikor is két évre egy súlyos betegség (amit az orvosok *haemoptysis*nek, vagyis vérköpésnek, tüdővérzésnek hívnak) verte le lábáról. Betegágából kikelve azonnal magántanulmányokba kezdett, és az Institutiókat Georgius Reichard Hammer⁵² Codex- és hűbérjogprofesszortól hallgatta. Egy időre megszakította tanulmányait, s visszatért Regensburgba, hogy dolgai után nézzen. Aztán 1687-ben újra tanulmányokra szánta magát, és a jénai egyetemen április 21-én beiratkozva⁵³ az akkori rectorra és Institutio-, majd később Pandecta-professzorra, Johannes Philipp Slevogtra⁵⁴ bízta magát. Többek mellett Nicolaus Christoph Lynckner professzor „*collegium privatum ad ius universum*”-át is látogatta, és más tárgyakból is hallgatott előadásokat: például történelmet a jogász Georg Schubarttól,⁵⁵ aki az ékesszólás és költészet professzora volt akkoriban. Emellett Thill többször vállalt opponensi szerepet tudós vitatkozásokon. Néhány évi tanulás után fokozatszerzésre jelentkezett, és a kar nevében

⁴² Hiányos életrajzára vö. LADÁNYI Sándor (szerk.) (1977): *Magyarországi protestáns egyháztörténelmi lexikon*. Magyarországi Református Egyházi Zsinat Irodájának Sajtóosztálya. 635.; SZINNYEI (1914): *i. m.* 123. Két korabeli életrajza is ismertté vált az utóbbi években. Az egyik jénai nyilvános doctori vizsgájának meghívójában, a másik halotti búcsúztatójában található. *Nicolaus Christophorus Lyncker, IC. Consil. Saxon. Intim. Iur. Fac. Senior & h.t. Decanus. L.S.P.D.* Bauhoferus, Jenae, 1690. (Ennek két változata is van: VD17 12:639476G – VD17 14:060960Q); *Ein Muster eines Gott-beliebten Raths-Herrn wurde bey vornehmer und volkreicher Leich-Bestattung des [...] Johann Christoph Thillns, J.U.L. des Innern Raths ... vorgestellt und [...] anjetzo übergeben von Wolfgang. Christoph. Brunner. Seiffart, Regenspurg 1728.* 20–26. Életrajzát e munkák alapján rekonstruáljuk.

⁴³ FALLENBÜCHL Zoltán (2002): *Allami (királyi és császári) tisztségviselők a 17. századi Magyarországon. Adattár*. Budapest, OSzK–Osiris. 326.

⁴⁴ LYNCKER (1690): *i. m.* 5.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Lásd: *Staatliche Bibliothek*. Forrás: www.staatliche-bibliothek-regensburg.de/vorbesitzer.htm (a letöltés ideje: 2016. 04. 20.).

⁴⁷ JÖCHER, Christian Gottlieb (1733): *Compendiöess Gelehrten Lexicon I.* Leipzig, Gleditsch. 1688–1689.

⁴⁸ VON STEINMEYER, Elias (1912): *Die Matrikel der Universität Altdorf (1575–1809) I–II.* Würzburg, nr. 12019.; SZÖGI (2011): *i. m.* nr. 164.

⁴⁹ VON PRANTL, Carl (1889): Röttenbeck, Georg Paul. In Historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften (Hrsg.): *Allgemeine Deutsche Biographie* 29. Leipzig, Duncker & Humblot. 296.

⁵⁰ WILL, Georg Andreas (1757): *Nürnbergisches Gelehrten-Lexicon der Beschreibung aller Nürnbergischen Gelehrten* [...] 2. Nürnberg–Altdorf, Lorenz Schüpfer. 13–14.

⁵¹ SZABÓ Károly – HELLEBRANT Árpád (szerk.) (1898): *i. m.* III/2., nr. 3280.; VD17 12:000716L.

⁵² Georgius Reichard Hammer portéja. Forrás: *PortraitIndex.de*, www.portraitindex.de/documents/obj/33000318/sbb-000536 (a letöltés ideje: 2017. 01. 23.).

⁵³ MOKOS Gyula (1890): *Magyarországi tanulók a jénai egyetemen*. Budapest, Magyar Tudományos Akadémia. 29.; SZÖGI (2011): *i. m.* nr. 1219.

⁵⁴ LANDSBERG, Ernst (1892): Slevogt, Johann Philipp. In Historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften (Hrsg.): *Allgemeine Deutsche Biographie* 34. Leipzig, Duncker & Humblot. 463.

⁵⁵ JUGLER, Johann Friedrich (1775): *Beyträge zur juristischen Bibliographie oder genauere litterarische und critische Nachrichten von dem Leben und den Schriften verstorbener Rechtsgelehrten auch Staatsmänner, welche sich in Europa berühmt gemacht haben*. Band II. Leipzig, Johann Samuel Heinsius. 199–203.

Lyncker⁵⁶ dékán doktori vizsgára bocsátotta, amely két részből állt: szövegexegézisből, valamint vitás kérdésekre vonatkozó álláspontok megvitatásából.⁵⁷ Az ezzel kapcsolatos nyilvános rendezvényt („*commentatio solenne*”) 1690. augusztus 4-én 10 órára tűzte ki a dékán a jogászok nyilvános előadótermébe, ahol Thillnek egy szolgalmakkal kapcsolatos paulusi szöveghelyet kellett megvilágítania („*ad. d. l. 8. ff. d. Servitut*”).⁵⁸

Mindezen vizsgaesemények után kerülhetett sor az ún. *disputatio inauguralis*.⁵⁹ megvédésére október 15-én. Praesese Slevogt professzor volt, akinek neve alatt később (jó öt évtized múlva) két ízben (1743, 1745) is újra megjelent a munka.

E tényt is figyelembe véve abból indulhatunk ki, hogy a *disputatio* szövegének szerzője Slevogt professzor volt. Bár szokásuk volt a későbbi kiadókknak olyan vitatkozásokat is a professzor neve alatt újra megjelentetni, melyek szerzője a respondens lehetett, de esetünkben az, hogy az egyes szám első személyben írott bevezető sorok is változatlanul utánnyomásra kerültek később, inkább az ellenkezőjét valószínűsíti. Slevogt szerzőségét támasztja az is alá, hogy míg az eredeti füzetben (két jogászprofesszoré mellett) Thill asztaltársainak köszöntőverse is megtalálható, addig a két utókiadvány közül az elsőbe már nem került be a diáktársak által írott vers, míg a harmadik kiadásban pedig egyáltalán nincsenek üdvözlőversek.

⁵⁶ RITTER VON EISENHART, Johann August (1884): Lyncker, Nikolaus Christoph Freiherr von. In Historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften (Hrsg.): *Allgemeine Deutsche Biographie* 19. Leipzig, Duncker & Humblot. 737–740.; NEEF, Friedhelm (1987): Lyncker, Nikolaus Christoph Freiherr von. In Historische Commission bei der königl. Akademie der Wissenschaften (Hrsg.): *Neue Deutsche Biographie* 15. Berlin, Duncker & Humblot. 585–586.

⁵⁷ „*cui honestae petitioni postquam annuimus, in utroque examine, tam quoad doctam textuum resolutionem, quam promptam solidamque dubiorum discussionem, dignissimum invenimus, qui ad Summos Honores Dotoreos admitteretur.*” Vö. LYNCKER (1690): i. m. 7.

⁵⁸ A vizgákról áttekintő képet ad: COING, Helmut (1977): Die juristische Fakultät und Ihr Lehrprogramm. In COING, Helmut (Hrsg.) (1977): *Handbuch der Quellen und Literatur neueren europäischen Privatrechtsgeschichte. Neuere Zeit (1500–1800). Das Zeitalter des gemeinen Rechts, II/1., Wissenschaft.* München, Beck. 49–52. A Thill által augusztusban kiállott ünnepi megméretést Coing rendszerében *repetition*nak tekinthetjük.

⁵⁹ *De Advocatia Imperatoris Ecclesiastica Disputatio Inauguralis Quam Rectore Magnificentissimo Serenissimo Principe ac Domino Domino Iobanne Gvilielmo Duce Saxoniae, Juliaci, Cliviae Ac Montium, Ut Et Angriae Ac Westphaliae, Etc. Ex Decreto Illustris Jctorum Ordinis In Inclyta Salana Praeside Dn. Ioh. Philippo Slevogtio, D. Et Pandect. Prof. Collegique Juridici Et Scabinatus Assessore, Patrono ac Fautore suo aetatim colendo Pri Licentia Summos in Utroque Jure Honores & Privilegia Doctoralia legitime consequendi Publico Eruditorum Examinis sistit Ioh. Christophorus Thill, Poson. d. XV. Octobr. A. D. M. DC. XC. In Auditorio Jctorum horis ante- & pomeridianis.* Jenae, Literis Bauhoferianis. VD17 12:138205C; SZABÓ Károly – HELLEBRANT Árpád (szerk.) (1898): i. m. nr. 3631. Ajánlja Regensburg város tanácsának.

A 40 tézist magában foglaló munka maga a német-római császár egyházak feletti védhatalmáról szól, melynek keretében a császárnak joga és kötelessége volt egyrészt a kereszténység, másrészt a Szentszék és a pápa, harmadrészt a keresztény (nem csak a katolikus) egyházak és egyházi intézmények (például a kolostorok) védelme. A szerző szerint ez az uralkodók azon kötelességéből fakad, amely a „*beatitudo civilis & salus reipublicae*” biztosítását várja el tőlük. Részletes, Nagy Károlyig visszanyúló történelmi és a régi és modernebb jogi irodalom *jus Sacrorum*ra vonatkozó nézeteinek fejtegetésén keresztül jut el azon megállapításáig, hogy a császárnak az evangélikus és református egyházat is védelmeznie kell, biztosítandó a vesztfáliai békékben lefektetett vallásszabadságot.⁶⁰ A védelem megvalósításának jogi eszközei is részletes kifejtést kaptak, melyekkel a császár a belső és külső ellenségektől („*ab hostium internorum atque externorum*”) is védelmeznie köteles.

A disputációs füzet végén nyolc állítás (*Corollaria*) található, amely lehetővé tette, hogy a jelölt ne csak a tézisekben kifejtettekkel kapcsolatban védhesse álláspontját, hanem a kapcsolódó alapkérdések vonatkozásában is megmutathassa vitakészségét. Esetünkben Thill e kérdések megválaszolásával igazolhatta a jogi doktoroktól elvárt tudását és tájékozottságát.

Bár a doktori *disputatio* megvédésével Thill minden előfeltételnek megfelelt, mégsem avatták *doctor utriusque iurissá*, valószínűleg azért – mint ahogy ez gyakran előfordult a kora újkorban más jelöltekkel is –, mert nem tudta előteremteni az ünnepélyes doktoravatás nem csekély költségeit. A *doctori* címmel teljesítmény tekintetében egyenrangú *licenciatus iuris* címet azonban joggal viselte egészen haláláig. 1691-ben *licenciatus*ként iratkozott be Lipcsében is,⁶¹ mint két nemesi ifjú kísérfője, udvarmesteri minőségben. Ekkor már 32 éves volt.

Lipcsét elhagyva két évig a *Reichskammergericht* szolgálatában állt, valószínűleg Wetzlarban tevékenykedett, s jelentős jogi tapasztalatokat szerzett. Regensburgba hazatérve ügyvédként kereste kenyerét. Szorgalmas munkája eredményeként 1695-ben a város tanácsa bírói feladatokkal bízta meg („*Schulteissen-Amt – Praetorat*”). Egy évvel később a Szent Katalin Kórház ügyvédi tisztét ruházták rá a kórházat felügyelő tanácsosok. Bírói feladatait 10 éven át közmegegedésre látta el, majd 1705-ben városi tanács tanácsadó kollégiumának („*Raths-Consulenten Collegium*”) tagja lett. 1712-ben iskolafelügyelő (*Scholarcha*), majd 1715-től a belső tanács tagja lett.⁶² A belső tanácsosi minőséggel járó egyéb

⁶⁰ Uo. th. XXXIV.

⁶¹ Az 1691. nyári félévben *lic. jur.*-ként immatrikulál. Vö. ERLER, Georg (1909): *Die jüngere Matrikel der Universität Leipzig 1559–1809 als Personen- und Ortsregister bearbeitet und durch nachträge aus den Promotionslisten ergänzt.* I–III. Leipzig, II. 456.; SZÖGI (2011): i. m. nr. 2050.

⁶² PARITIUS, Georg Heinrich (1724): *Das jetzt lebende Regensburg.* Regensburg, 85.

tiszttségek mellett végül a gyámhatóság („*Vormundsamt*”) igazgatójának is megtették. Hosszabb ideig volt Lübeck képviselője a birodalmi gyűlésben (*fürwährender Reichstag*), amely 1663 óta állandóan Regensburgban ülésezett.⁶³

Thill kétszer nősült. 1697-ben Isabella Geyert, egy magas rangú tisztviselő lányát vette el, akivel 15 évig élt együtt. 1714-ben Regina Rosina Barbara Gruber lett a felesége, aki egy korábbi belső tanácsos lánya volt, s akitől egy fia született.

Thill hosszú betegeskedés után hetvenedik életévében, 1728-ban halt meg Regensburgban. Emlékbeszédet⁶⁴ sírja felett Wolfgang Christoph Brunner mondott, aki akkoriban a *Dreifaltigkeitskirche* prédikátora lehetett.⁶⁵ Emlékére a *Gymnasium Poeticum* tanárai latin és német nyelvű emlékkerseket írtak.

Thill négyéves korától nem élt Magyarországon, mégis peregrinációja során mindig – valamennyi beiratkozásán és munkája címlapján – pozsonyi Hungarusnak jelölte magát. Regensburgi polgártársai is gyakran hivatkoztak pozsonyi származására.

Pálvölgyi Balázs

Hiányzó láncszemek

AZ 1913-AS OSZTRÁK KIVÁNDORLÁSI TÖRVÉNYJAVASLAT ALAPJAI ÉS A KORTÁRS VÉLEMÉNYE

BEVEZETÉS

Mint az közsímet, az Osztrák–Magyar Monarchia sajátos államjogi rendszere a birodalom két felét csupán a legszükségesebb pontokon kötötte össze. Így fordulhatott elő az, hogy jóllehet a (közös) hadügyet is erőteljesen s a századforduló után egyre jobban érintette, a kivándorlás szabályozása az osztrák, illetve a magyar kormányzat érdekkörében maradt. Mindez pedig azt is jelentette, hogy a Monarchia külső határain – melyek bizonyos szakaszokon osztráknak, míg más szakaszokon magyarnak számítottak – a másik birodalomfél állampolgárai is távozhattak, sok esetben jogszerűtlen módon.

Míg azonban a századforduló időszakában már jól látszottak a kivándorlás szabályozása érdekében tett magyar kormányzati erőfeszítések, sokáig úgy tűnt, hogy az osztrák fél nem igazán érdeklődik a probléma (a magyarhoz hasonló csomaggal történő) megoldása iránt – annak ellenére, hogy az osztrák és a magyar kormányzat számára a kivándorlás nagyon hasonló feladatokat jelentett.

Végül a világháború kitörését megelőző években került sor a kivándorlás átfogó szabályozását érintő tervezetek kidolgozására, azonban hatályba egyik javaslat sem lépett. A létrejött tervezetek természetesen mindazok érdeklődését felkeltették, akik a kivándorlás problémáját fontosnak, illetve állami eszközökkel szabályozandónak vélték. Közöttük találjuk a kivándorlási törvényjavaslat elemző kritikáját megfogalmazó Otto Neurathot is.¹

⁶³ „*Reichs-städtische Collegium [...] Stadt Lübeck. Herr Thill. Dessen Titel ist: Dem Hoch-Edl-Gestrenghen Fürsichtig- und Wohlweisen Herrn Johann Christoph Thill, J.U.L. des Innern Rathes Löbl. freyen Reichs-Stadt Regensburg und der auch Löbl. freyen Reichs-Stadt Lübeck Abgesandten bey fürwährendem Reichs-Tag zu Regensburg [...] Logirt in seiner eigenen Behausung neben der neuen Uhr.*” Vö. PARITIUS (1724): i. m. 77.; FÜRNRÖHR, Walter (1987): *Der Immerwährende Reichstag zu Regensburg. Das Parlament des Alten Reiches Regensburg–Kallmünz, Lassleben.*

⁶⁴ BRUNNER (1728): i. m. 41.

⁶⁵ 1724-ben ezt a tisztelet töltötte be. Vö. *Verhandlungen des Historischen Verein für Oberpfalz und Regensburg* (1862). Band 21–22. Regensburg. 351.

¹ NEURATH, Otto (1914): Zum österreichischen Auswanderungsgesetzentwurf. *Zeitschrift für Volkswirtschaft, Sozialpolitik und Verwaltung*. No. 23. 297–378.